

התמרון היבשתי הרב־זרועי לנוכח אתגרי העתיד

ההיסטוריה של המלחמות מראה כי ניצחון והפסד אינם קשורים בהכרח ליחסי העוצמה, אלא לאופן בו צופות המדינות את שדה הקרב העתידי ומכינות את הכוחות אליו. העימותים העתידיים יהיו שונים מהותית מהמערכות של שלושת העשורים האחרונים, ועל כן יש לבנות ולשכלל את הכוח היבשתי כבר היום, לנוכח האתגרים הצפויים בשדה הקרב העתידי

פלוגת חרמש של גדוד 198 בסריקות אחר מחבלים ותשתיות אויב.

המורכבות ביותר הן עתות השינוי, בהן פרדיגמות ישנות וטובות שנמתחות אל עבר מציאות חדשה הופכות לאבן נגף

לחפש את הדומה בין השונים, ואולם בחשיבה נסיבתית ראוי לחפש את השונה בין דומים².

חוסר יציבות וחוסר ודאות

המזרח התיכון עבר בשנים האחרונות טלטלה גדולה. נראה כי הסדר והגבולות שעוצבו בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה והשנייה קרסו, ורבים סימני השאלה בנוגע לסדר שייווצר במקומם. מציאות זו ייצרה עימותים רבים בין גורמי כוח, חלקם ותיקים וחלקם חדשים, שהתגבשו מתוך אידיאולוגיות מתפתחות או ככוח המתנגד לאידיאולוגיות קיימות. חוסר המשילות יצר באזורים רבים במזרח התיכון ואקום, שהיווה אבן שואבת של כוחות חיצוניים לתוך המרחב, לרבות מעצמות.

מציאות דינמית ומרובת משתנים זו מקשה על היכולת לצפות מי יהיו השחקנים בזירה, מה תהיה עוצמתם, מה יהיה מארג האינטרסים שלהם, מה יהיו יכולותיהם ואלו איומים הם עשויים ליצור. חוסר היציבות דורש על כן, להיערך למנעד רחב של אפשרויות: זירות שונות, אויבים שונים ותרחישים ברמות הסלמה שונות.

לדוגמה, מגמת ההתפתחות של הלוחמה הלא סדורה שאפיינה את העימותים בשלושת העשורים האחרונים, עלולה שוב להתהפך כתוצאה מעלייתם של כוחות חדשים בעלי יכולות צבאיות בעוצמות שוות ערך לעוצמתן של מדינות³.

מגמת ההתפתחות של הלוחמה הלא סדורה שאפיינה את העימותים בשלושת העשורים האחרונים עלולה שוב להתהפך, כתוצאה מעלייתם של כוחות חדשים בעלי יכולות צבאיות בעוצמות שוות ערך לעוצמתן של מדינות

בשלושת העשורים האחרונים הפכה איראן לשחקן מרכזי בעיצובו של המזרח התיכון. שאיפותיה האידיאולוגיות להגמוניה שיעית מטרהאן לים התיכון יחד עם מימון, ציוד ואימון של ארגוני טרור וגרילה הפועלים תחת חסותה, הובילו להתעצמותם המתמשכת של האיומים על ישראל. המעבר המסתמן של איראן ממדינה הפועלת מאחורי הקלעים באמצעות שליחים, למי שניצבת בחזית האיום ואף פועלת להתבססות צבאית במרחב הסורי ומעבר לו, עשויה לבשר על כניסתו של העימות לשלב חדש. המשמעות היא כי לצד הצורך הקיים להתמודד עם איומים אסימטריים, קיים פוטנציאל לעלייתם של איומים מצד צבאות או כוחות סדירים – מגמה שעשויה להוביל להתפתחות המהודשת של איום יסודי.

אין מדובר בהכרח איום על קיומה של ישראל כישות, אלא כזה היוצר איום המסכן באופן משמעותי חיי אדם, נכסים ואינטרסים חיוניים של המדינה. המשמעות המרכזית הן אפשרות לחזרתם של איומים חדשים ישנים על הביטחון הלאומי הישראלי, כמו: כיבוש שטח בתוך ישראל, פוטנציאל למתקפת פתע מכמה חזיתות מצד מדינות שכנות או כוחות משלוח, ופוטנציאל נזק משמעותי בחזית ובעורף עד כדי שיבוש משמעותי. ואף שיתוקן של הכלכלה ושל מערכות חיים חיוניות בעורף האסטרטגי והלאומי.

אלים (מיל) פרופ' גבי סיבוני,
המתודולוג הראשי של המעבדה
התפיסתית בצה"ל, ראש תוכנית צבא
ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי

אלים (מיל) יובל בזק, ראש צוות פיתוח
תפיסת התמרון במעבדה התפיסתית, רמ"ט
אוגדה 91

כל מקצוע שיש בו מרכיב של תכנון מחייב לנסות ולאפיין את העתיד, כדי לנסות לצפות מראש את ההתרחשויות שעשויות להשפיע על מימוש התוכניות. לעיתים מדובר בעתיד בן ימים בודדים, לעיתים מדובר בשנים רבות.

רוב בעלי המקצוע יעשו זאת באופן שוטף – המהנדס שבונה גשרים, האדריכל שמתכנן ערים, עורך הדין שמייצר את קו ההגנה או הרופא שנערך לקראת ניתוח. הם לעולם יישענו על ניסיון העבר ולקחים שנלמדו, כדי להשתפר ולשכלל את יכולותיהם העתידיות. אך לא כך הוא במקצוע הצבאי.

אין מלחמה אחת דומה לאחרת, ואין הנסיבות הייחודיות שהובילו לפריצתן מלמדות אותנו דבר אודות העתיד. האויב, כמונו, משתנה ומתפתח, וכך גם הסביבה שבתוכה אנו פועלים. מכאן שהשאלה איננה האם ללמוד מן העבר, אלא כיצד יש לעשות זאת. בספרו מלחמה ואסטרטגיה כתב יהושפט הרכבי: "הטענה שאין ללמוד לקחים מן ההיסטוריה היא טענה המערבבת בין לקחים ומרשמי פעולה. אכן, אין להפיק מן ההיסטוריה מרשמי פעולה, אולם כל הידע האנושי הוא היסטורי, ורק ממנו מפיק האדם לקחים ומרחיב את מודעותו... כל מחקר וכל ניסיון מדעי, משהסתיימו – הם נעשים היסטוריה. הבנתנו מעוצבת על-ידי עברנו"¹.

מאמר זה הוא תמצות של התובנות העיקריות, שעלו בשלב המחקר המקדים לעיצוב תפיסת התמרון היבשתי הרביזרועי. הוא מבוסס על הידע שנצבר אודות התפתחותו של התמרון לאורך ההיסטוריה, בעולם המלחמה בכלל ובצה"ל בפרט. מתוכו התמקדנו ברעיונות היסוד שעמדו בבסיס התפתחותו של התמרון, ובדרך בה השפיעו ההתפתחויות לאורך השנים על אופן יישומם של רעיונות אלה.

חשוב להדגיש כי אין מדובר ביומרה לחזות את צפונות העתיד, אלא לנסות ולהבין את התרחישים שעשויים להתפתח מתוך המגמות המתהוות, כדי שיהוו מסד רחב דיו לפיתוח המחשבה בדבר תפקידו ומאפייניו של כושר התמרון העתיד. בנוסף, בניין כוח אינו עוסק במתן פתרונות ספציפיים לתרחישים עתידיים, אלא מתמקד בשאלה מה צריך שיהיה בארגו הכלים של הביטחון הלאומי לטובת מתן מענה למנעד התרחישים האפשריים.

מגמות ומעצבים בהתפתחות שדה הקרב העתידי

חשיבה אנלוגית, טוען הרכבי, היא גורם מרכזי בטעויות אסטרטגיות. "חשיבה אנלוגית מתמקדת במשותף בין שני מקרים שהוא חלקי, ומתעלמת מהגורמים השונים ביניהם... אכן בעיצוב תיאוריה יש

התפתחות האיום על העורף

מלחמת לבנון השנייה וסכני העימותים מול חמאס ברצועת עזה, הובילו להבנה הולכת וגוברת של האיום המתפתח על העורף הישראלי. בשנים שחלפו מאז מלחמת המפרץ, במהלכה התממש האיום לראשונה, שיפרה ישראל את היערכות העורף והגנתו מול איומי התמ"ס באופן ניכר. עם זאת, תרחיש של מלחמה שבה כמה זירות במקביל, עשויה להציב בפנינו אתגרים שונים באופן משמעותי.

כך, מכוונת דוקטרינת האש של האויב לפגיעה במרכזי כובד אזרחיים וביטחוניים-צבאיים, ולמערכת הקשרים שביניהם: ראשית, מטרתה לשחוק את העורף האזרחי הישראלי ולהתישו כדי לפגוע במורל ולקרב את נקודת שבידתו. תכלית שנייה מכוונת לפגיעה ביכולות ובנכסים בעורף האסטרטגי, עליהם נשען מאמץ הלחימה, על-מנת לשבש את פעולתה של מכוונת המלחמה הישראלית. בכלל כך, האויב בונה יכולות אש המאפשרות פגיעה בבסיסי חיל האוויר, במפקדות, במתקנים חיוניים ובמערך גיוס המילואים, על הימ"חים, הצירים ושטחי הפריסה. התכלית השלישית מתמקדת במרחב המגע. מטרתה היא לשחוק ולשבש את פעולתם של הכוחות הלוחמים הישראליים ולסייע ללחימת הכוחות המגנים והתוקפים של האויב בניהול הקרבות.

התפתחות האיום על העורף במקביל לאיומים מול החזית, עשויה להחזיר אל השולחן סוגיות שלא נדונו שנים רבות:

- מגבלות על הפעלתו של חיל האוויר.
 - גיוס וניוד מילואים תחת אש מסיבית.
 - הצורך בהגנה על נכסים ועל אינטרסים חיוניים.
 - הצורך בהסרת האיום מעל העורף האזרחי במהירות האפשרית.
- המשמעות עשויות להיות קריטיות בעיקר בשלבי הפתיחה של המערכה, שבהם נדרשים מערך היירוט נגד רקטות, זרוע האוויר וזרוע הים לספק את מטרית ההגנה לגיוסה של העוצמה הצבאית, לחיפוי על ניוד הכוחות המתמרנים לזירות ולמתן הסיוע האווירי והימי לתמרון היבשתי. חשיבותן צפויה להיות קריטית גם למורל, לנחישות ולכושר ההתגייסות של החברה הישראלית.

מגמות בחברה הישראלית

החברה הישראלית היא גורם משמעותי בעוצמה הלאומית, בעיקר נוכח מודל צבא העם שאימצה. האיום הקיומי בראשית ימיה של המדינה, הוביל ליצירת האתוס של חברה מגויסת. מלחמת יום הכיפורים סדקה את הסדק הראשון ב"קיר הברזל" של החברה הישראלית, במגמה שהלכה והעמיקה עד כי בתחילת שנות ה-2000, עם הנסיגה מלבנון, נדמתה בקרב האויבים ל"חלשה כקורי עכביש". תהליך זה התפתח במקביל לתהליכי עומק גלובליים בחברות המערביות, כולל ישראל, במהלכן "עמוד האש הקולקטיבי שהוביל את המדינה במשך שנים רבות נחלש, ופינה דרך לאידיאלים ולמודלים ערכיים חדשים, הקשורים לעולמו של היחיד".⁴

ירידת האיום הקיומי, יחד עם עלייתו של האינדיבידואליזם, יצרו אתגר עבור מודל צבא העם ממנו הושפעה בעיקר היבשה. המשברים והמחאות שעלו תכופות סביב סוגיית המילואים, המוטיבציה לגיוס, הרגישות לנפגעים ועוד, הובילו לתהליכים מתמשכים שהלכו וכרסמו בהנחות היסוד עליהן הושתת הבניין כולו. סוגיות אלה באו לידי ביטוי בהימנעות הולכת וגוברת מהפעלת כוחות היבשה במבצעים, בידידה המתמשכת ככשירותם של הכוחות ואף באובדן

האמון והביטחון העצמי של המנהיגות המדינית, באשר ליכולתה של היבשה לספק מענה אפקטיבי לאיומים על הביטחון הלאומי. אחד מהגורמים לתופעות הללו היה תחושת הברירה. יציאת מדינות אויב מרכזיות ממעגל האיום הקלה על תחושת הדוחק, והעלתה שאלות סביב הצידוק למחירים שגובים העימותים. האיומים המתפתחים, עשויים שוב לתבוע מהחברה הישראלית את מלוא עוצמתה ותעצומותיה. המשמעויות לבניין הכוח היבשתי, שבמרכזם עומדת מערכת האיונים הנדרשת בין הפרט והחברה, יחד עם השפעותיה של דעת הקהל הישראלית על נכונותה ויכולתה של המנהיגות המדינית להפעיל את התמרון היבשתי, יהוו אחד מהאתגרים המרכזיים מולם יש להיערך.

התפתחות זירת התודעה

מרחב חופש הפעולה של מנהיגים להחלטה על יציאה למלחמה ולאופן הפעלת הכוחות בה איננה תופעה חדשה. מאז ומעולם נדרשו מנהיגים לגייס תמיכה פנימית וחיצונית לקיום ולשימור המאמץ המלחמתי. הזירה הבין-לאומית, ובעיקר העולם המערבי, מצויה בעשורים האחרונים במגמה הפועלת לצמצום ולריסון של תופעת המלחמה במסגרת מערכת היחסים הבין-לאומיים.⁵ מגמות של דהי-מיליטריזציה, יחד עם מנגנונים בין-לאומיים (כלכליים, דיפלומטיים, משפטיים, תקשורתיים, חברתיים ועוד), צמצמו את מרחב חופש ההחלטה של מדינות לצאת למלחמה.

בעימותים שבהם התהווה קונצנזוס סביב המטרה, לא רק שהחברה הישראלית הוכיחה נחישות וכושר עמידה, אלא דחפה ודרבנה את המנהיגות המדינית והצבאית לתוקפנות רבה יותר

מהפכת המידע שאפשרה להעביר מידע משרה הקרב לקהליי-עד שונים, בפרקי זמן קצרים ובתפוצה רחבה, הפכה את הזירה התודעית למקום אליו מוקדו מאמצי האויבים, מתוך מטרה להגביל את חופש הפעולה של ישראל בהפעלת עוצמתה הצבאית נגדם. מצד אחר, התעצמותה של סוגיית הלגיטימציה הפנימית, שנבעה מן ההנחות באשר לכושר עמידתה של החברה הישראלית ורגישותה לנפגעים, הובילה לשחיקת כושר התמרון היבשתי ולהישענות הולכת וגוברת על העוצמה האווירית.

כך מצאה את עצמה מדינת ישראל לכודה בתוך צבת אסטרטגית, שבצידה האחד חוסר רצון להפעיל את התמרון היבשתי כדי לשמור על הלגיטימציה הפנימית, ובצידה האחר חוסר יכולת להביא את העוצמה האווירית לידי ביטוי במרחבים צפופי אוכלוסין מחשש לפגיעה בלגיטימציה הבין-לאומית. ברמה הביטחונית, ויתרה ישראל למעשה על גישת ההכרעה ואימצה תחתיה את גישה של הכלה, ואילו ברמה האסטרטגית, הלכו ונשחקו היכולות ובהמשך גם האמונה בתמרון היבשתי כמענה אפקטיבי לאתגרי השעה.

בשנים האחרונות הולכות מגמות אלו ומשתנות. בזירה הבין-לאומית השותפות המתהדרת בין אינטרסים ישראליים ואינטרסים אזוריים עשויה דווקא לאפשר חופש פעולה רחב יותר להפעלת העוצמה

כלי שיט של הצי ה-50 של הצבא האיראני. חוסר המשילות יצר באזורים רבים במזרח התיכון ואקום, שהיווה אבן שואבת של כוחות חיצוניים לתוך המרחב, לרבות מעצמות

צה"ל להביא לידי ביטוי את עוצמתו והעמיק את הדילמה שבין מבצעי מגע, שדרשו את הכנסת הכוח המתמזן ללב השטחים הצפופים, ובין מבצעי אש מנגד בהם מפעיל צה"ל בעיקר את עוצמת האש האווירית.

ככל שגברה הנטייה להעדיף מבצעי אש מנגד, הלך והתחדד המתח שבין העדפת האפקטיביות המבצעית לבין פוטנציאל הנזק האסטרטגי, שביטאו היבטי הלגיטימציה ודב"א (דין בין-לאומי). גם כאשר שכלל צה"ל את יכולות האש והמודיעין שלו לכדי אומנות של ממש, התגלה פעם אחר פעם כי הן לא פגשו את הרף הנדרש של ההישג המבצעי. יתרה מכך, ההישענות הגוברת על יכולות האש הובילה, כפי שהתברר, לירידה מתמשכת באפקטיביות המבצעית הכוללת. המבוי הסתום בא לידי ביטוי במערכות שאורכן גדל והישגיהן פחתו.

עימותי העתיד יחייבו את צה"ל לנהל קרבות בתוך מרחבים עירוניים וכפריים, שמהם יופעל עיקר האיום אל עבר החזית והעורף הישראלי. בנוסף, ידרש צה"ל להחזיר את כושר הניידות המערכתית לכוחות המתמרנים, שתאפשר החדרת כוחות במהירות לעומק שטח האויב, במינימום חיכוך עם מתחמי החזית.

צמצום הפערים טכנולוגיים

סוגיה זו משמעותית במיוחד לנוכח הישענותה של ישראל על יתרונותיה הטכנולוגיים, וחופש הפעולה שהקנו לה יתרונות אלה בלחימה נגד ארגונים לא מדינתיים בעשורים האחרונים. מגמה זו מוזנת משלושה תהליכים מרכזיים: האויב שהתעצם והשתכלל, הזמינות והתפוצה הרבה של טכנולוגיה דו-שימושית (אמצעי תצפית, רחפנים, אמצעי חסימה, מערכות שליטה ובקרה) וכניסתן

הצבאית הישראלית בכלל, ושל הכוחות המתמרנים בפרט. רמת האיום הצפויה על האינטרסים הישראליים כמו גם על האינטרסים של מדינות סוניות במזרח התיכון ושל מדינות המערב, עשויה לאפשר לצה"ל להפעיל עוצמה גבוהה ובצידה ציפייה להגיע להכרעה מהירה וברורה.

בזירה הפנימית צה"ל זוכה לתמיכה עקבית מהחברה הישראלית, כפי שמשקף מהמחקרים שביצעה ממד"ה (מחלקת מדעי ההתנהגות של צה"ל).⁶ בעימותים שבהם התהווה קונצנזוס סביב המטרה, לא רק שהחברה הישראלית הוכיחה נחישות וכושר עמידה, אלא דחפה ודרבנה את המנהיגות המדינית והצבאית לתוקפנות רבה יותר. בחינת הנתונים של ממד"ה לאורך השנים מוכיחה מעל לכל ספק, שלתפיסה שהתקבעה על רגישות היתר של החברה הישראלית לנפגעים אין בסיס. תמיכה זו משקפת הפנמה כי התעצמות האיומים על העורף דורשת מענה אחר, שבצידו גם נכונות לשאת במחירים. ואולם, יחד עם התמיכה והנכונות לשלם מחירים עולה גם הציפייה לתוצאות מבריקות – לניצחון שישפר את המציאות הביטחונית.

כניסת שדות הקרב למרחבים עירוניים

התפתחות טווחי הנשק המדויק,⁷ בעיקר נגד רק"ם, יצרה קווי חזית צפופים ורציפים בחלק גדול מן הזירות, שהגבילו את יכולת המעקף לצורך תמרון יבשתי מהיר לעומק. הכוחות המתמרנים מצאו את עצמם נשאבים לתוך המרחבים הצפופים במרחב המגע, שבהם נערך האויב לשחיקתם והשתתם. זירות המבצעים הפכו להיות יותר ויותר צפופות, מורכבות, רכיממדיות ובעלות נוכחות רבה של אוכלוסייה אזרחית. עניין זה האט את קצב המבצעים, הגביל את היכולת של

של מעצמות לזירה.

הן איראן והן רוסיה מביאות לתוך הזירה יכולות מתקדמות בתחומי האש, ההגנה אווירית, לוחמה אלקטרונית, סייבר ועוד. מלחמת לבנון השנייה והמבצעים בעזה הוכיחו את יכולתם של האויבים ללמוד במהירות, ולהפוך טכנולוגיה ליכולות מבצעיות. בעימותים העתידיים אנו עשויים לגלות שיכולות שפועלות היטב בשגרה, או אף במבצעים מוגבלים, עשויות לאבד חלק ניכר מיכולתן כאשר הן פועלות בעימותים אינטנסיביים רחבי היקף.

מגמות אלה מגלמות פוטנציאל לעליית האיום על חופש הפעולה ממנו נהנה צה"ל בעשורים האחרונים. ההשפעה המרכזית המוערכת היא התפתחות האיומים על חופש הפעולה של זרוע האוויר ושל זרוע הים, עם כניסתן לזירה של מערכות ואמצעים חדשים. התפתחויות אלה מחייבות התמודדות טכנולוגית כדי להגן על היכולות הצה"ליות, ככל תנאי סביבה ובכול סוג עימות, אך הן דורשות לבחון בנוסף את המשמעותיות האסטרטגיות והמבצעיות. המרכזית שהן היא הצורך לחזור ולבסס את היתרון על האיכות האנושית שעליה נשען התמרון היבשתי.

סיכום אתגרי התמרון היבשתי הרביזרועי בשדה הקרב העתידי

אם בעימותים במהלך "המערכה השלישית",⁸ שבהם פעל צה"ל בעיקר נגד ארגונים במבצעים ובמערכות מוגבלות, הייתה שאלת הפעלת התמרון נעוצה בעיקר בשיקולים של כדאיות, הרי שמציאות זו

מילואימניקים במלחמת לבנון השנייה. ירידת האיום הקיומי, יחד עם עלייתו של האינדיבידואליזם, יצרו אתגר עבור מודל צבא העם ממנו הושפעה בעיקר היבשה

עשויה להשתנות מיסודה. כבר היום ניכר כי מערכות בקנה מידה רחב בעזה ובזירה הצפונית יהיו שונות בהיקפן ובעוצמתן, ויירשו הפעלת מהלכים קרקעיים משמעותיים כדי להסיר את האיומים על העורף ולהוביל להכרעה.

התפתחותו האפשרית של איום יסודי, שבו ישולבו יכולות מדינתיות וכוחות סדירים מכמה זירות במקביל, יחד עם הצורך הדוחק להשיג הכרעה מהירה שתקצר את משך המערכה, יחייבו את צה"ל להשיב את יכולת התמרון לקדמת הבמה. השאלה לפיכך אינה האם תידרש לצה"ל יכולת תמרון יבשתית לנוכח מציאות זו, אלא מה יהיו תפקידי וכיצד יהיה נכון לבנות את כושר התמרון היבשתי לנוכח מאפייניו של שדה הקרב העתידי.

כדי לענות על השאלות האלו, היה עלינו לבחון את רעיונות היסוד שעמדו בבסיס המבנה, הארגון ואופן הפעולה של ואת המשמעות וההשפעות האפשריות של שדה הקרב העתידי על כושר פעולתו. בהמשך, ניסחנו את האתגרים המרכזיים עמם יידרש להתמודד התמרון היבשתי הרביזרועי בעתיד, בהתאם לרמות המלחמה הנמצאות בממשק או תחת תחום אחרות של המפקדה הכללית.

התפתחותו האפשרית של איום יסודי, שבו ישולבו יכולות מדינתיות וכוחות סדירים מכמה זירות במקביל, יחד עם הצורך הדוחק להשיג הכרעה מהירה שתקצר את משך המערכה, יחייבו את צה"ל להשיב את יכולת התמרון לקדמת הבמה

"התמרון היבשתי" ככלי של הביטחון הלאומי – רמת אסטרטגיה הרבתי

שלא כמו במלחמות העבר שהתנהלו בעיקר בחזית, ניכר כי בעתיד העורף יהווה מטרה מרכזית. ארבעת תפקידיה של העוצמה הצבאית הלאומית במציאות זו, ובכלל כך הכוח המתמרון, יהיו: הסרת האיום על העורף, העברת המלחמה לשטחו של האויב,⁹ הכרעתו של האויב וחיוק ההרתעה בסיומו של כל סכב.

צמצום האיום על העורף, ובהמשך הסרתו במהירות האפשרית, יהיו הדרישה הראשונה מ"התמרון היבשתי". היא תדרוש יכולת לגייס את כוחות היבשה ולניידם לזירות, גם תחת אש. כמו כן היא תחייב להעביר את המלחמה במהירות לשטחו של האויב כדי להתמודד עם מקורות הירי, ובהמשך להביא להכרעתו עליידי שבירת כוחו הצבאי ולהריסת התשתיות התומכות עליהן נשען כוחו.

העובדה כי העורף יימצא תחת אש מסיבית מתחילת העימות ועד להכרעתו של האויב, תתבע את החזרתו של רעיון המלחמות הקצרות, שיהיה קשור ישירות לעיתוי ההחלטה של הדרג המדיני על הפעלתו של "התמרון היבשתי", ובהמשך לאפקטיביות של פעולתו.

מובן שהאתגר הראשון יהיה החזרת האמון של המנהיגות המדינית והצבאית ב"תמרון היבשתי". האתגר השני יידרש להקנות לכוחות המתמרנים את היכולות שיאפשרו להם לממש את תפקידי מול

במערכה הבאה.

לוגיסטיקה – אתגר יצירת העוצמה ואופן השימוש בה לצרכי התמרון. יכולת התמרון של צה"ל קשורה קשר ישיר ליכולות הלוגיסטיות התומכות אותה. הבאתן של יכולות התמרון למיצוי מיטבי, הן ברמה המערכתית והן ברמה הטקטית, קשורה קשר ישיר לקיומן של תשתית ויכולות לוגיסטיות הפועלות בהלימה ובתיאום לצורכי הכוחות המתמרנים. הרעיון של צבא העם כפי שביטא אותו בן-גוריון, חייב שכל משאבי האומה יועמדו לרשות המאמץ המלחמתי בחירום.

העובדה כי העורף ימצא תחת אש מסיבת מתחילת העימות ועד להכרעתו של האויב, תתבע את החזרתו של רעיון המלחמות הקצרות, שיהיה קשור ישירות לעיתוי ההחלטה של הדרג המדיני על הפעלתו של "התמרון היבשתי", ובהמשך לאפקטיביות של פעולתו

בצה"ל, שעיקר כוחו ביבשה הם חיילי מילואים שיש לגייסם זמן קצר לפני המלחמה, לציידם ולניידם, הופכת הלוגיסטיקה לציר המרכזי שעליה נשענת היכולת האסטרטגית כולה, בעיקר בשעותיה הראשונות של המלחמה. לכן, השאלות הנוגעות לתחומי הלוגיסטיקה החל ברמת הביטחון הלאומי ועד לרמה הטקטית, הן שאלות יסודיות שלהן השלכה משמעותית על תכונותיו ועל יכולותיו של התמרון היבשתי הצה"לי. לפיכך יידרש:

- לבנות מערך המאפשר, גיוס נייד וריכוז של כוחות היבשה לזירות המבצעים באופן שיאפשר התמודדות עם מארג האיומים שיציב האויב לשיבוש מאמץ זה;
- ליצור תמהיל אופטימלי בין תשתיות, אמצעים וכוחות, שיאפשר לנייד במהירות כוחות בין ובתוך זירות המבצעים.
- לאפשר את שימור רציפותו של התמרון היבשתי ועוצמתו, בכל זירות המבצעים, לכל עומקן, ובמשך כל זמן המערכה.

התמרון היבשתי ברמה המערכתית הרביזריתית (מטב"לית)

השילוב של תנועה עם אש – שני היסודות המרכזיים של עולם המלחמה – עבר שינויים וגלגולים רבים לאורך ההיסטוריה, אך שני העקרונות המכוננים העומדים בבסיסם נותרו ללא שינוי: השאיפה להרוג את האויב ממרחק גדול ככל האפשר, ואם ניתן, עוד בטרם הוא הצליח לאיים עלינו; והשאיפה להשתמש באש מסייעת כדי לאפשר את תנועת ההתקרבות אל האויב תוך הסחתו וריתוקו. בצה"ל הוטלו התפקידים של האש המערכתית ושל האש המסייעת הטקטית מלכתחילה על כתפיו של חיל האוויר. קרבות הבלמה במלחמת יום הכיפורים הבהירו את מחירה הגבוה של התלות המוחלטת של היבשה באש האווירית, ואת הצורך ליצור חלופות שיאפשרו לכוחות היבשה לפגוע בכוחות האויב טרם הגעתם לחזית. לקחי המלחמה בשילוב ההתפתחויות הטכנולוגיות, הובילו לפיתוח יכולת אש מדויקת שנועדה בתחילה לתמוך את התמרון היבשתי.

האיומים המתפתחים. בכלל זאת כושר התגייסות מהיר; כושר ניידות ורמת כשירות שיאפשרו כניסה מיידית ללחימה "מהימ"ח לשדה הקרב"; העברה מהירה של המלחמה לשטח האויב; כושר לחימה שיאפשר את הסרתו של האיום על העורף מוקדם ככל הניתן; ובהמשך, את הכושר להכריע את כוחו הצבאי של האויב ולהביא לסיומה של המלחמה בניצחון צבאי ברור.

תמרון ברמת האסטרטגיה הצבאית

הקשר בין הגיאוגרפיה, האוכלוסייה והעוצמה הצבאית שמייצר השילוב ביניהם, מהווה את אחת התובנות המרכזיות והחשובות שעליה נשענה תפיסת הביטחון של מדינת ישראל. היעדר העומק יחד עם ההתבססות על כוח יבשתי שעיקרו במילואים מחייב ליצור עוצמה מקסימלית בזמן קצר, שתאפשר את נטילת היוזמה לצורך העברת המלחמה לשטח האויב והכרעתו. העליונות האווירית של חיל אוויר ישראלי איכותי, גרמה לכך שהעורף האסטרטגי הצבאי לא נדרש לאתגר של גיוס תחת אש מעולם. אל התפר הרגיש במעבר משגרה לחירום, מכוונת עוצמת הטילים הנבנית על-ידי האויב מקרוב ומרחוק. היא עשויה להעמיד את העורף האסטרטגי בפני אתגר שיקרין על יכולתה של ישראל לגייס את משאביה ולהפעיל את מלוא עוצמתה.

התלות ההדרתית בין התמרון היבשתי ובין העורף תדרוש ליצור את התנאים שיאפשרו את גיוס הכוח המתמרון ואת ניודו לזירות המבצעים, ובהמשך, את השימוש בכוחות המתמרנים כדי להסיר מהר ככל הניתן את האיומים על העורף.

לפיכך, תידרש המערכת היבשתית להתאים את הגיוס ואת פריסת הכוחות, ולאפשר את פעולתם גם כאשר העורף מצוי תחת אש מסיבית. תרחישים רביזרתיים יאתגרו את היכולת של צה"ל להעתיק במהירות ובפרקי זמן מבצעים רלוונטיים מאמצים בין זירות, וידרשו בנוסף גמישות לצורך יצירת מבנים ויקפי סד"כ המתאימים למגוון של זירות ואיומים. כמו כן רמת כשירות שתאפשר לכוחות הלוחמים בסדר ובמילואים להיכנס ללחימה באופן מירי.

כוחות המילואים. ההכנה המקובלת היא שצבא העם ימשיך להיות המודל של צה"ל בטווח הנראה לעין, ושכוחות המילואים ימשיכו למלא בו תפקיד מרכזי. לפיכך תידרש בחינה מעמיקה ומחודשת באשר לנקודת האיוון בין היקף הסד"כ ורמת המקצועיות הנדרשת לכוח מתמרון מודרני:

- מה היקף כוחות המילואים הנדרש לצה"ל?
- מהם התפקידים שצה"ל מועיד להם?
- כיצד יהיה נכון לארגן אותם כדי למלא תפקידים אלו?
- מהי רמת הכשירות הנדרשת לצורך מילוי תפקידים אלו?
- מהי תדירות התעסוקות המבצעיות, האימונים ואופי האימונים הנדרשים, כדי לשמר את רמות הכשירות והלכידות היחידתית הנדרשות?
- מהן המשמעות המעשיות של האמור לעיל מבחינת המוכנות והזמינות, המשאבים, דרכי הגיוס, ההיבטים החברתיים? ואולם, האתגר הצפוי לכוחות המילואים אינו רק פיזי כי אם גם מורלי כאשר הנאמנות למשפחה והנאמנות למדינה עשויות לעמוד לעתים במתח. השאלה כיצד מפנים את עיקר המשאבים והקשב של המפקדים ושל החיילים מהדאגה למשפחותיהם בעורף למשימותיהם המבצעיות בחזית, עשויה להתגלות כאתגר משמעותי ביותר

התמרון היבשתי בהקשר לרמה הזירתית

האתגרים העולים בהקשר לרמה זו ממוקדים בעיקרם בשאלה איך יש לבנות את הכוחות המתמרנים לארגנם, כדי לתמוך את הקרבות הטקטיים בזירות המבצעים. הפוטנציאל למהלכי פתיחה מפתיעים, במתכונת של כיבוש שטחי מפתח יחד עם הנחתת אש שתכליתה לשבש ולעכב את נידוד העתודות לחזית, תחייב להחזיר את מרכז הכובד בהגנה לרמה המרחבית, בוודאי בשעות הראשונות.

העובדה שתרחישים אלו עשויים להתפתח בכמה זירות במקביל, תחייב רמת עצמאות הגנתית לכל אחד מן הפיקודים המרחבים. בצד ההתקפי, יידרשו העוצבות הטקטיות לקצב מבצעים גבוה ולפעולה עצמאית במספר רב של גזרות, כדי להסיר את האיומים מהחזית ומהעורף בשלב הראשון, ובהמשך ליטול את היוזמה ולהוביל להכרעת האויב ולקיצורה של המלחמה. אלו יעבירו את מרכז הכובד בקבלת ההחלטות למפקדים בשטח.

חיוניותה של הגנה מרחבית. במאמר בנושא אתגר גיוס המילואים¹⁰ נכתב כי בעימותים צפויים יהיו מרכזי הגיוס, צירי התנועה ותשתיות אזוריות נתונים לאש עוצמתית. ניתן להניח שתהליך הגיוס ייתקל בקשיים, בהם: קשיי הגעה של חיילי המילואים למרכזי הגיוס בשל אש על צירים וצמתים, ועומסי תנועה בשל תנועת אזרחים המתפנים מאזורי העימות. בהמשך עשויה האש המונחת על הימ"חים ועל שטחי הכינוס לשבש ולעכב את תהליך הגיוס. התקפות של האויב במרחב הגבול יחייבו היערכות מהירה להגנה על בסיס כוחות שנמצאים במרחב. לפיכך, יצטרך צה"ל לסגל יכולת הגנה מרחבית עצמאית מול כל תרחיש, בכל מצבי ההתראה, לרבות תחת אש.

אתגרי הפו"ש. המגמות המתפתחות בשנים האחרונות מעצבות שדה קרב הצפוי להעמיד לכוף המתמרון אתגרים משמעותיים בתחום הפיקוד והשליטה, הן ברמת הגיסות והן ברמת המפקדות הטקטיות והמפקדות הראשיות. אחרי שנים בהן התרגל צה"ל ללחום באויב סטטי ובצפיפות התרחשויות רלילה, הוא צפוי ללחום בשדה קרב צפוף ודינמי. המידע על המתרחש יורם באופן ממוכן ומהיר בין סנסורים ומערכות, ובין שדה הקרב למערכות התקשורת והרשתות החברתיות. אם בעבר התלוננו מפקדים על חוסר מידע, במלחמה הבאה הם עלולים להימצא במצב של עודף מידע עד כדי היצף מידע ואי-יכולת לעכל, לעבד ולנהל אותו באופן יעיל.¹¹

קצב מבצעים – שמירה על התנופה והיוזמה. בחזיתות רבות יתנהל הקרב במרחבים "מקשי תמרון" עקב צפיפות התכסית – ובעיקר שטחים בנויים. הכניסה למרחבים העירוניים הצפופים תחייב פיצולי כוחות רבים, שיאתגרו את יכולת הפיקוד, התיאום והשליטה מחד גיסא, ודורשים יכולת פעולה עצמאית ממפקדים זוטרים מאידך גיסא. יהיה זה שדה קרב שמתקיים בו מתח מתמיד בין יכולות השליטה המתקדמות המצויות במפקדות, ויכולתן הגוברת להשפיע על שדה הקרב, ובין חופש הפעולה הנדרש לצורך פיקוד מלפנים.

מול אלו עולות שאלות המהוות כבר היום אתגר הצפוי להמשיך ולהתפתח בשנים הקרובות: כיצד לאפשר את אפקטיביות מערכות המידע וקבלת ההחלטות, מול קצב עולה של איסוף והעברת הנתונים בין מערכות העזר הממוכנות לפו"ש? כיצד לאזן בין התלות העולה במערכות אלה ובין רגישותן הרבה לתקיפה? ובנוסף, היכן למקם את נקודת האיוון בין הפיקוד מלפנים ובין היכולות

ואולם, השתנות מפת האיומים והשינויים שחלו בחברה הישראלית, הובילו להיפוך תפקידים בתפיסות ההפעלה ובמבצעים, שבהם מאמץ האש הפך למאמץ העיקרי ואילו התמרון למאמץ תומך ומסייע, אם בכלל.

ההנחה כי אתגרי העתיד יחייבו אותנו לכושר תמרון יבשתי משמעותי, תוביל לדיון מחודש בתפקידים וביחסי הגומלין שבין האש והתמרון. ההבנה כי תרחישי שדה הקרב העתיד יחייבו את כוחות היבשה במלוא כושרם, תדרוש איוון מחודש בין כושר התמרון ליכולות האש, הן ברובד האסטרטגי-מערכתי והן בסיוע לקרבות הטקטיים, בהתבסס על שלושה עקרונות מרכזיים: הקטנת התלות של היבשה באש המערכתית והטקטית, תוך פיתוח יכולות אש יבשתיות עצמאיות; יצירת סינרגיה בין מאמץ התמרון והאש, שתאפשר השגת אפקטיביות מירבית ברמה המערכתית; והגברת רמת התיאום, הגמישות והזמינות בכל הקשור בסיוע מערך האש לקרבות הטקטיים.

הפוטנציאל למהלכי פתיחה מפתיעים, במתכונת של מחטף שטחי מפתח יחד עם הנחתת אש שתשבש ותעכב את נידוד העתודות לחזית, תחייב להחזיר את מרכז הכובד בהגנה לרמה המרחבית, בוודאי בשעות הראשונות

תמרון לעומק. בהקשר לתמרון ולפעולה בעומק, רעיון ההכרעה המהירה מחייב יצירת יכולת לאיום ישיר על מרכזי החיים של מדינות האויב. העקרונות העומדים בבסיס דברים אלה טובים גם כיום וגם לעתיד הנראה לעין. הצורך לקצר את משך הלחימה יהיה טמון ביכולת למקד את התמרון, ולאגף את המרחבים הצפופים. כל זאת כדי ליצור איום מהיר ככל הניתן ועל מרכזי הכובד האופרטיביים והאסטרטגיים בעומק מערכו של האויב.

במהלכים אלו טמון גם פוטנציאל משמעותי להכרעת האויב. עניין זה טוב ונכון לזירות הפעילות כיום, כמו גם לזירות אחרות שעשויות להתעורר בשנים הקרובות. עיקרון ההפתעה הנדרש כדי לאפשר את הנחתת הכוחות בעומק שטחו של האויב, והצורך לרכז במהירות עוצמה שתתמודד עם איומי האויב מרגע שיווהה המאמץ, יחייבו בניית יכולת חזקה ומגוונת לניוד סד"כ משמעותי בלוחות זמנים קצרים בדרך האוויר והים. כוחות אלו יצטרכו להתחיל ולפעול מיד עם סיום צבירתם, באופן עצמאי ותוך תלות מינימלית בסיוע קרבי או לוגיסטי חיצוני.

מעבר להפתעה שבהופעת כוחות בעומק, יש חשיבות רבה לפעילות מהירה וקצב מבצעי גבוה שיאפשרו ליטול את היוזמה וליצור לחץ מבצעי מתמשך על המערכים המגנים על השלטון. אלה יתבעו יכולת תמרון משמעותית לעומק הזירות, הפועלת בדרכים שאוגפות את המערכים העיקריים שלו. כוחות אלה יידרשו לקיים מאמץ מבצעי עצמאי ככל הניתן, הפועל באופן רציף להשגת בידוד של מערכי האויב, לפגיעה ביכולותיו וליצירת איום ישיר על הנכסים והאינטרסים החיוניים שלו.

ירי קסאם על עוטף עזה. שלא כמו במלחמות העבר שהתנהלו בעיקר בחזית, הפעם יהיה העורף מטרה מרכזית

המציאות שתוארה במאמר אחר בגיליון זה, מובילה לעברו של שלב חדש בסכסוך שאליו יש להיערך. ככל שנקדים להבין את מהותו של השינוי, ונאמץ פרדיגמות חדשות דרכן נביט אל עבר העתיד – כך יתרבו הסיכויים שנצא מהמערכה הבאה מנצחים.

אם בעשורים האחרונים התמקדה השאלה של התמרון בלגיטימציה – של הקהילה הבינלאומית ושל החברה הישראלית – נדמה שבעימותים המתהווים עולה שאלה אחרת לגמרי: האם המנהיגות המדינית והצבאית מאמינה ביכולת של התמרון לפתור את האתגרים שיזמן שדה הקרב העתידי? יתרה מכך, האם כאשר תירש לכך אכן יהיה לה בארגז הכלים של הביטחון הלאומי כוח יבשתי אפקטיבי דיו? השינויים המתהווים בשדה הקרב והסימנים כי העימותים העתידיים יהיו שונים מהותית מהמערכות של שלושת העשורים האחרונים דורשים לבנות ולשכלל את הכוח היבשתי כבר היום, לנוכח האתגרים הצפויים בשדה הקרב העתידי.

חובתה של מנהיגות אחראית היא להכין את עוצמתה הצבאית לתרחישים הקשים, ובה בעת לעשות כל אשר לאל ידה כדי שאלו לא יתמשו. חובתו של כוח צבאי, לעמוד מוכן ונכון לרשות האומה, גם אם יתמש החמור שבתרחישים. ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

המתפתחות המצויות בידי המפקדות והמאפשרות תמונת מצב טובה יותר בזמן אמת מזו הנמצאת בפיקוד מלפנים? נדגיש כי, ערכו של הפיקוד מלפנים בקרב עומד בפני עצמו, ללא קשר לאיכות מערכת השו"ב – הוא עניין מרכזי של רוח לחימה, בין מפקד למפקדים כפופים ולחייליו, דבר ששום מערכת לא תוכל למלא. אלו יתבעו לחזק באופן משמעותי את תפיסת פיקוד המשימה ולהשתיתה על שרשרת פיקוד יבשתית מקצועית.

סיכום

כ־1950 נערכה במודיעין הבריטי פרידה מאנליסט ותיק. הוא סיפר על האתגרים העצומים שסיפק לו שירותו בן ארבעת העשורים, ובמבט לאחור אמר: "צדקנו בתשעים אחוזים ויותר בהערכות שסיפקנו. טעינו אולי פעמיים: ב־1914 וב־1939".

ההיסטוריה של המלחמות מראה כי ניצחון והפסד אינם קשורים בהכרח ליחסי העוצמה, אלא למרכיב הנפשי הפסיכולוגי; בין האופן בו צופות המדינות את שדה הקרב העתידי ומכינות את הכוחות אליו, ובין האופן שבו מתפתחת המציאות, כאשר פורץ עימות אליים. המנצח הוא זה שמגיע מוכן יותר ומתאם יותר לשדה הקרב. המורכבות ביותר הן עתות השינוי, בהן פרדיגמות ישנות וטובות שנמתחות אל עבר מציאות חדשה הופכות לאבן נגף. התפתחות

